

Søren Norbys skilling fra Blekinge

Første gang jeg stødte på Søren Norby og hans mønter var for en del år tilbage, da jeg læste en gengivelse på **danskmoent.dk** af artiklen “Søren Norby og hans mønter”. Den var oprindeligt publiceret i Festskrift for Amagerlands Numismatiske Forening 1972-1987 (1987), og skrevet af ingen andre end Preben Nielsen [Nielsen, 1987]. Artiklen beskriver Søren Norbys fantastiske liv og naturligvis de mønter han slog, og blev startskuddet for min personlige interesse i samme.

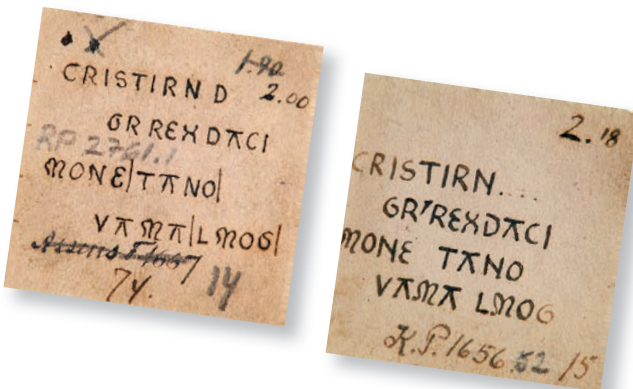
For alle, der deler min interesse, vil jeg fremhæve to yderligere publikationer, der er udkommet siden Prebens artikel. Begge er skrevet af Bengt Hemmingsson og tilføjer to nye mønttyper til Søren Norbys udmøntninger. Den seneste beskriver, hvordan en sjælden variant af Søren Norbys Gotlandske skilling uden år, i virkeligheden må være slået i Kuusisto (Kustö) slot i Finland [Hemmingsson, 2016]. Den anden dokumenterer, at Søren Norby slog en “Malmø-skilling” i Blekinge, i Christian II’s navn, og giver samtidig et bud på, hvilken mønttype det drejer sig om [Hemmingsson, 2004]. Desværre ser det ud til, hvad angår den sidstnævnte artikel, at det numismatiske samfund endnu ikke er overbevist. Jeg vil derfor med denne artikel forsøge at fremlægge yderligere argumenter for, at Bengt Hemmingsson har fuldstændigt ret i sine antagelser.

Af Michael Wagner
Christiansen

Ilægssedler fra Nationalmuseets samling. Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum.

Galster 39B u.å. Schou 14
(katalog nummer 5);

Galster 39B u.å. Schou 15
(katalog nummer 6).

Baggrund

Hemmingsson gør et stort arbejde i at demonstrere, at der ud fra de historiske kilder ikke kan være tvivl om, at Søren Norby slog en mønt med Christian II's navn og våben, og med Malmø angivet som møntsted. Udmøntningen må være startet efter at Søren Norby i november 1525 tager til Blekinge, som han havde fået i len efter overgivelsen af Gotland tidligere på året.

Hemmingsson fremhæver blandt andet et brev til Frederik I, dateret den 30. april 1526, fra Rådsmændene i Lübeck. I dette brev klager de over Søren Norbys underlødige skillinge, der er præget i Blekinge, men som udgiver sig for at være fra Malmø og i Christian II's navn. Hemmingsson foreslår, at denne "Malmø-skillings" sandsynligvis er en variant af mønttypen Galster 39B, helt præcist varianten Galster 39B u.å. Schou 14 og 15. Netop denne henførelse er måske nok artiklens svageste punkt. Jeg er fuldstændig enig i denne henførelse, men desværre var Hemmingsson nok for beskeden, og den kan derfor opfattes som blot et godt bud frem for en sikker sag.

Det kan være derfor, at typen ikke nævnes i Siegs kataloger, ligesom henførelsen til Søren Norby heller ikke har været nævnt de få gange, varianten sidenhen har været solgt på auktion (Bruun-Rasmussen auktioner, SNF-auktioner og CNG auctions). Endeligt findes den sjældne Schou 14/15 variant sjovt nok afbildet i den fantastiske bog, Denar til Daler fra 2018, men desværre blot beskrevet som en almindelig Malmø-skillings fra Christian II, slået 1514-1515 [Horsnæs et al., 2018, figur 7.35]. Der er således ingen tvivl om, at det numismatiske samfund endnu ikke har taget Hemmingssons opdagelse til sig.

Galster 39B uden år, Schou 14 og 15

Ifølge Schou er forskellen mellem Galster 39B u.å. Schou 14 og Schou 15 blot en enkelt apostrof i forsidenes indskrift, men han nævner ellers ikke noget yderligere omkring dem (Schou, 1926, side 25). Når jeg i det følgende bruger betegnelsen 'varianten', dækker det over begge Schou-numre, og skal forstås i forhold til de resterende Galster 39B u.å. typer. Figur 1 viser Christian II's originale Malmø-skillings og to eksemplarer af varianten.

På forsiden adskiller varianten sig udelukkende ved et enkelt bogstav i indskriften, hvor kongens navn er skrevet som CRISTIRN i stedet for CRISTIERN. En forskel, der alene ikke kan tillægges nogen større betydning. Mere interessant er det når man kigger på bagsiden, for her adskiller varianten sig

signifikant fra de originale Christian II Malmø-skillinger. Først og fremmest ser løverne en smule anderledes ud, de har ingen tunger og ingen duske på haler, og liljerne på hver side af skjoldet er også forsimplet.

Disse detaljer er meget afgørende for dateringen af varianten, da de rent faktisk er beskrevet i de historiske kilder (Moesgaard, 2020). Ikke i forbindelse med Christian II's skillinger, men derimod hans senere klippingemønter. De fleste numismatikere med interesse i denne periode kender nok til Christian II's forhadte klippinge, der endte med at give ham øgenavnet kong Klipping. Ganske kort fortalt udmøntede Christian II underlødige klippinge, krigsmønt, fra ca. 1518 til 1522, med stempler tidligere brugt til hans Malmø-skillinge (altså Galster 39B u.å. fra 1514 til 1515).

Vi har i rigsarkivet bevarede breve fra møntmesteren i Malmø, Jørgen Kock, der beskriver, hvordan forskellige hemmelige ændringer i motivet gør det muligt at adskille klippingene efter deres lødighed (Moesgaard 2020, tabel 1). Denne specifikke udformning på løverne og liljerne blev først benyttet på den 2. klippingeudmøntning i henhold til Jørgen Kocks beskrivelser.

Det er ikke muligt at datere de forskellige udmøntninger, men tidsmæssigt adskiller disse ændringer varianten fra de originale Christian II skillinger betydeligt. Derudover ses det også tydeligt, at løverne og liljerne er stort set er identiske med Søren Norbys Gotlandske skillinger fra 1524-1525. På figur 2 ses denne sammenligning, der

Figur 1: Eksempel på en typisk Christian II skilling fra Malmø, samt de to Schou varianter der nu henføres til Søren Norby.

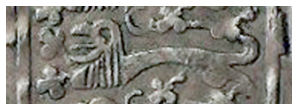
A: Galster 39B u.å. Schou 9;

B: Galster 39B u.å. Schou 14 (katalog nummer 18);

C: Galster 39B u.å. Schou 15 (katalog nummer 20).

Figur 2:
Sammenligning af bag-
sides løver og liljer.

A: Christian II, Malmø-skillling.

B: Christian II, klipping 1. udmønt-
ning (som den originale skilling).

C: Christian II, klipping 2. udmønt-
ning (løver uden tunger; haler
uden duske og forsimplede liljer).

D: Søren Norby Gotland, skilling
1525 (fra Bruun-Rasmussen
auktion 878).

E: Søren Norbys skilling fra
Blekinge (katalog nummer 1).

utvivlsomt peger på en datering af varianten der ligger tættere på 1526 end på 1514-1515.

Yderligere indicier

Udover de små, men afgørende ændringer i motivet, er der også andre faktorer der indikerer, at varianten ikke hører til blandt de resterende Galster 39B u.å. typer. Hemmingsson nævner selv, at de fremstår både underlødige og undervægtige, hvilket jeg også kan bekræfte. Et eksemplar fundet med detektor er tydeligvis også blevet slået på en alt for lille blanket, således at alle bogstaverne rundt i indskriften er halveret (nr. 17 i kataloget). En irregularitet, jeg aldrig har observeret på en af de officielle Malmø-skillinger.

I min søgning efter eksemplarer af varianten lagde jeg også mærke til noget andet. I et online detektorforum (fibula.dk) fandt jeg to eksemplarer af varianten, begge med hul. Det er ikke almindeligt, at se Christian II skillinge med piercinger, og i mit katalog over kendte eksemplarer af varianten er ikke mindre end 5 ud af 21 eksemplarer piercet (se figur 3). Det er meget usædvanligt, men interessant nok genkendes det fra Søren Norbys Ronnebysøslinge (Jensen og Skjoldager 2010, side 38).

Et andet indicium på, at denne udmøntning er noget helt specielt, er tilstedeværelsen af to piedforter (klumpmønter) på den kongelige møntsamling i København (Galster 39B u.å. Schou 4 og 5). Faktisk er der flere endnu, se kataloget bagerst i artiklen, men disse fremstår som senere tiders støbte kuriositeter. Schou 4 og 5 er derimod ægte nok, præget med samme bagsidestempel men med forsider svarende til henholdsvis varianten Schou 15 og 14 (se figur 4).

Figur 3: Piercede eksemplarer af Søren Norbys Blekinge-skilling, samt eksemplaret på den lille blanket.

A-E: Katalog numre 8, 12, 13, 14 og 16 (fra den Kongelige Mønt og Medaljesamling i København.

Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum);

F: Katalog nummer 17.

Figur 4: Piedforter fra den Kongelige Mønt og Medaljesamling i København. Begge mønter er også vist fra siden, så deres tykkelse kan ses.

Foto: Rasmus H. Nielsen, Danmarks Nationalmuseum.

A: Galster 39B u.å. Schou 4 (katalog nummer 1);

B: Galster 39B u.å. Schou 5 (katalog nummer 2).

Dette tyder i høj grad på, at stemplerne til udmøntningen af Søren Norbys Blekinge-skillinger kom fra mønten i Malmø, og at det sandsynligvis er Jørgen Kock der har sendt de to piedforter til kong Frederik I i København. På denne måde har kongen og hans embedsmænd kunne kende forskel på de originale, lødige, Christian II Malmø-skillinger, og dem som Søren Norby nu skulle til at slå.

Afslutning

Blandt de 21 eksemplarer af Søren Norbys Blekinge-skillinge, jeg har været i stand til at identificere, ses to forskellige forsidestempler (henholdsvis Schou 14 og 15) og seks forskellige bagsidestempler. Min stempelundersøgelse har dog være hæmmet af kvaliteten af de tilgængelige fotografier samt mønternes grad af konservering og dobbeltpregninger.

Jeg vil således nøjes med at konkludere, at udmøntningen af Søren Norbys Blekinge-skillinger er pågået med mindst 2 forskellige forsidestempler og mindst 6 forskellige bagsidestempler. Det sande antal er dog sandsynligvis ikke langt herfra. Disse tal er meget svære at tolke i forhold til udmøntningens størrelse, men den har sandsynligvis været meget begrænset og ikke i nærheden af Ronneby-søslingene, med henholdsvis 22 og 17 kendte forside- og bagsidestempler (Jensen, 2020, side 87). På den anden side var Ronneby-søslingenes stempler af ringere kvalitet end dem, der kom fra Malmø (Jensen, 2010, side 38), hvilket har stor betydning for antallet af mønter hvert stempel har kunnet slå.

Det er interessant, at Søren Norbys Blekinge-skillige ikke fremstår amatøragtige på samme måde som Ronneby-søslingene – måske lige med undtagelse af eksemplaret

på den lille blanket (se figur 3). Det kunne måske betyde, at de to produktioner ikke har være foretaget i samme møntsmedje, selvom de sandsynligvis har været samtidige. Hemmingsson nævner selv i sin artikel, at Blekinge-skillingerne ikke nødvendigvis behøver at være slået i Ronneby. Man kan således spekulere i, om de måske blev slået i Søren Norbys slot, Sølvesborg, men det ville være rent gætværk på nuværende tidspunkt.

Det blev tidligere nævnt, at overraskende mange af Blekinge-skillingerne har huller, tilsvarende søslingene fra Ronneby. Jensen og Skjoldager nævner, at hullerne måske skyldes at folk har syet dem på tøjet (2010, side 38). Er det korrekt, kunne det tyde på, at mønterne eventuelt har haft en symbolsk betydning. Uanset om de var syet på tøjet eller man bare havde en i lommen, kunne de måske være brugt for at vise støtte til Christian II. Det er fristende at spekulere i, om det måske kan forklare spredningen af enkeltfund. Her ses en forholdsvis stor andel i Jylland (se kataloget til sidst i denne artikel), hvilket måske ikke ville være forventet af en lille produktion i Blekinge. Christian II havde mange støtter blandt det almindelige folk, ikke mindst i Jylland, tænk blot på det store bondeoprør under Skipper Clement nogle år senere. Det må dog igen forblive spekulationer, da grundlaget for sådanne konklusioner på ingen vis er til stedet i det nuværende materiale. Et hurtigt kig på danskmoent.dk, under Søren Norbys Gotlandske skillinger uden år, viser at fænomenet med de hullede mønter måske er mere udbredt end først antaget, da 3 ud af de 6 afbildede mønter er piercede.

Afslutningsvis er det også en interessant detalje, at piedforterne som nævnt kunne indikere at stemplerne blev leveret fra Mønten i Malmø. Det er faktisk ikke helt urimeligt, da det passer overens med en passage i den originale kapitulationsaftale mellem Frederik I og Søren Norby (dateret 27. Juni 1525). Hemmingsson refererer til denne aftale i sin artikel, og gengiver passagen således: *“Herr Søren tilläts att under 3 år prägla med kungliga stampar på myntet i Malmö, dock med samma lödighet som de kungliga mynten”*.

Tydeligvis havde Søren Norby ikke tænkt sig at overholde den del med lødigheden, hvilket forklarer hvorfor udmøntningen måtte foregå i Blekinge og ikke i Malmø som aftalen siger. Derimod er det meget interessant, at der specifikt nævnes “kongelige stempler”, den del af aftalen

blev altså overholdt. Ser man nu på bagsiden af Søren Norbys Gotlandske skillinger (figur 2D), er det en naturlig konklusion at stemplerne til disse også må være suppleret fra mønten i Malmø, og derfra videre til typerne uden årstal med Guds lam. Både under Christian II og Frederik I leverede Jørgen

Katalog

Nr.	Beskrivelse	Vægt/g	Fundsted	Noter
1	Klumpmønt, Schou 4	19.12	Ukendt	KMMS, RP2757.1
2	Klumpmønt, Schou 5	13.154	Ukendt	KMMS, KP1164.3
3	Klumpmønt, Schou 6, støbt	Ukendt	Ukendt	Ej i KMMS
4	Klumpmønt, Schou 7, støbt	13.149	Ukendt	KMMS, KP980.5
5	Schou 14	2.001	Ukendt	KMMS, RP2761.1
6	Schou 15	2.196	Ukendt	KMMS, KP1656.52
7	Kantskade	1.689	Bistrup vest (Sj.)	KMMS, FP12207.8
8	Perforering	Ukendt	Kalundborg mus. (Sj.)	DF, ej behandlet
9	Intakt	Ukendt	Odsherred mus. (Sj.)	DF, ej behandlet, DIME ID 11728
10	Kantskader	1.300	Gl. Holeby III (Lol.)	KMMS, FP12608.20
11	Intakt	1.912	Assens (Fyn)	KMMS, FP1667.163
12	Perforering, kantskade, bøjet	1.645	Bejstrup (Jyl.)	KMMS, FP10421.1
13	Knækket, defekt, perforering	1.976	Furreby (Jyl.)	KMMS, FP4262.1
14	2 perforeringer	1.640	Skelagervej (Jyl.)	KMMS, FP4033.8
15	Fragment	0.364	Højenevej (Jyl.)	KMMS, FP14981.3
16	Perforering	1.584	Nørholm (Jyl.)	KMMS, FP10077.19
17	Små kantskader, lille blanket	Ukendt	Oksholm (Jyl.)	DF, ej behandlet
18	Intakt	1.84	Ukendt	CNG 411/625; M.W.Christiansen
19	Intakt	1.72	Ukendt	BR 1849/5030; M.W.Christiansen
20	Intakt	1.91	Ukendt	Ex. Lerche 398; N.J.Jensen
21	Små kantskader, tynd blanket	1.17	Ukendt	J.Diller, München; N.J.Jensen
22	Intakt	2.12	Ukendt	Ex. Ernst II 468; Ex. Zinck III 24
23	Intakt	Ukendt	Ukendt	Ex. Bonde 522
24	Intakt	1.85	Ukendt	Ex. Hede III 173
25	Intakt	1.85	Ukendt	SNF 165/89

DF = Detektorfund; Auktioner: **CNG** = Classic Numismatic Group;
BR = Bruun-Rasmussen; **SNF** = Svenska Numismatiska Föreningen.

Kock og Mønten i Malmø altså tilsyneladende stempler til Søren Norby.

Jeg håber, at jeg i denne artikel har tilføjet nok ny viden til, at det nu endegyldigt kan accepteres, at varianten Galster 39B u.å. Schou 14/15, utvivlsomt må være den "Malmø-skillung" Søren Norby slog i Blekinge. Den, der blandt andet gjorde Rådmændene i Lübeck så fortørnede.

I det efterfølgende ses et katalog over de 21 eksemplarer jeg har været i stand til at identificere online, i gamle auktionskataloger og ikke mindst i Den Kongelige Mønt- og Medaljesamling. I forbindelse med sidstnævnte skylder jeg en stor tak til Helle W. Horsnæs og Rasmus H. Nielsen.

Derudover skylder jeg også en tak til Niels Jørgen Jensen, for gode diskussioner og korrekturlæsning, og detektorførerne Torben Eg Hoffmann og Martin Kaas, for informationer omkring deres fund. Desværre har jeg ikke haft tiden til at undersøge møntsamlingen i Kungliga Myntkabinetet i Stockholm, hvor der med sandsynligvis også befinder sig flere eksemplarer, min eksemplarliste skal således ikke ses som et absolut katalog.

Litteratur

Galster, 1972: Georg Galster, *Unionstidens Udmøntninger*, København 1972.

Hemmingsson, 2004: Bengt Hemminsson, Sören Norbys "Malmöskillungar".

NNUM 2004, nr 1, side 19–21.*

Hemmingsson, 2016: Bengt Hemminsson, Myntningen i Åbo och på Kustö under 1520-talet. *NNUM* 2016, nr 3, side 69–74.

Horsnæs et al., 2018: Horsnæs, Märcher & Moesgaard, *Denar til Daler – Danmarks mønthistorie indtil 1550*, København 2018.

Jensen et al., 2010: Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager, *Frederik 1's Søslinge 1524-1528*. Dansk Numismatisk Forening 2010.

Jensen et al., 2020: Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager, Tronraneren – Frederik 1.s Mønter. *Kilder til numismatik og pengehistorie V* 2020.

Moesgaard, 2020: Jens Christian Moesgaard, I skyggen af 500-årsjubilæet for blodbadet i Stockholm: status på forskningen i Christian II's klippinge.

Svensk numismatisk tidskrift 2020 nr. 7, side 153-159.*

Nielsen, 1987: Preben Nielsen, Søren Norby og hans mønter. *Festskrift for Amagerlands Numismatiske Forening 1972-1987*, 1987, side 49-53.*

Schou, 1926: Hans Henrik Schou, *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 og Danske Mønter 1815-1923*, København 1926.

* Artiklen er tilgængelig på danskmoent.dk